

ITINERARIS DE LECTURA
EN VEU ALTA

Una antologia de textos literaris sobre la postguerra i el franquisme

Per a tercer cicle de primària i primer cicle de secundària

Dossier per als mestres

INSTITUCIÓ DE LES LLETRES CATALANES

Maig del 2009

Antologia

1. La postguerra
2. Tornar de l'exili
3. L'escola
4. A missa
5. La persecució
6. Els fills paguen els pecats dels pares...
7. La fàbrica
8. Els vencedors
9. La por
10. La fugida cap a un món millor
11. La lluita contra la grisor

Els autors

Vicent Andrés Estellés
Maria Barbal
Xavier Benguerel
Joan Brossa
Jaume Cabré
Jordi Coca
Salvador Espriu
Gabriel Ferrater
Manuel Ibáñez Escofet
Joan Margarit
Miquel Martí i Pol
Ovidi Montllor
Teresa Pàmies
Emili Teixidor

Antologia

1. La postguerra

DOCUMENTALS

Has viscut plenament i dolorosament
en un temps i un país, has viscut en Europa
uns anys determinats. Ara passen pel·lícules,
documentals d'aquell temps, de tanta misèria.
S'esgarrifen els fills. ¿Sols hi havia la guerra,
les delacions, el tacte de colzes, sols la fam?
Oh sí, també hi havia, com la ceba que grilla,
un amor impensat per a tota la vida:
s'amagava en els cines, en les darreres files;
presumien, els jóvens, agafant-se del braç:
prudentment es soltaven en arribar a a casa.
¿Els besos, els abraços? Oh sí, també n'hi havia,
com hi havia també un sentiment confús
de culpabilitat. I la barbaritat
de sobte es perpetrava, torpe, en un replanell.
Oh sí, tot era trist. Era alegre la vida.
Ara tot és distint. Fan futbol per la tele.

Vicent Andrés Estellés
Llibre de meravelles

Recordo que formàvem amb cinc amics un equip de bàsquet. L'any 39 només en quedàvem dos. Dos havien desaparegut al front: un fill de navarresos però català total, que es deia Ciòrdia; un altre, fill de Castelló d'Empúries, que es deia Mallol. Morí del tifus en Capdevila, un noi magnífic, ple d'ingenuïtat. Cap d'ells havia arribat als vint anys quan la vella dama de la dalla, excitada per uns i altres, impedí que envellissin de cos i d'esperit. No sé ni on són les restes estimades de Ciòrdia i de Mallol. No ho sap ningú. Durant molts mesos, en Ciòrdia se m'apareixia cada nit, com si em demanés la pilota per clavar-la a la cistella. Però no hi havia pilota, ni cistella, ni Ciòrdia. Tot això era perquè em negava a acceptar que fos mort. Em semblava impossible. Encara recordo la darrera carta que en vaig rebre des del front. Em deia: "Estigues tranquil. Ja em coneixes. Si veig que puc morir prendré les meves mesures per evitar-ho." Era un basc serè, reflexiu, decidit. I ja ningú mai més en va rebre cap carta. Estava al front de Madrid i Déu sap on és enterrat. Moltes vegades penso que sobre els seus ossos, les despulles d'una joventut generosa i confiada, hi juguen els infants, o criden els estudiants a la Ciutat Universitària, o fan l'amor parelles joves en una casa construïda per una immobiliària qualsevol. Però per mi, aquells ossos són sagrats i encara els porto al cor i al cap. Encara, de tant en tant, en Ciòrdia em ve a fer una estona de companyia en els meus somnis. És el de sempre, i han passat trenta-sis o trenta-set anys. És l'exemple, el símbol de la gran i nova matança d'innocents.

Sí, dels divuit anys d'aleshores he passat, sense gairebé adonar-me'n, als cinquanta-sis. Potser sóc menys vell que als vint-i-un. La pell s'ha anat endurint i la memòria a vegades és fràgil. L'home sobreviu perquè té la capacitat d'oblidar. No crec en res, és cert. Hi ha una impossibilitat fisiològica per a creure als que teníem divuit anys el 36. No podem aixecar banderes, ni cridar, ni entusiasmar-nos. Hi ha un corcò a dins que ens destrueix lentament. Som uns cadàvers que no tingueren caixa o terra desconeguda, com en Capdevila, en Mallol i en Ciòrdia.

Manuel Ibàñez Escofet
La memòria és un gran cementiri

2. Tornar de l'exili

Havia acabat la guerra d'Espanya. Les autoritats franceses deien que podíem tornar. La gent es resistia a la repatriació i l'enganyaven: anunciaven trasllats de refugi o de camp de concentració, elaboraven llistes de sol·licitants que res no havien sol·licitat; prometien solemnement que no hi hauria represàlies. Les dones més grans venien a trobar-nos indecises i esglaiades: "Vosaltres què penseu, companyes?" I nosaltres contestàvem: "No s'ha de tornar. La lluita no ha acabat." [...]

Recordo les escenes horroroses que es produïren el matí de la primera expedició de dones i d'infants repatriats. A darrera hora se'n van desdir alguns i no volien pujar als camions. Nosaltres, agrupades una mica lluny i fent pinya a l'entorn d'una bandera republicana ben enlairada, procuràvem fer el valent, mostrar-nos fermes, "monolítiques", espartanes... Però vam acabar plorant als braços de les que tornaven a Espanya. I aquelles llàgrimes nostres les van ajudar a passar el Rubicó.

Teresa Pàmies
Quan érem refugiats

De sobte, l'altaveu, que ha anat vociferant consignes i ordres d'ençà que hem arribat, llença a l'aire agitat de la duana aquestes seques i altisonants paraules:

“Xavier Benguerel, presentar-se a la policia.”

Sobresalt familiar: ens interrogàvem tots quatre només amb la mirada. El carrabiner que ens escorcollava les maletes havia entès que era a mi qui cridaven.

-Vaya usted tranquilo, aquí nadie va a tocar nada. Al fondo a la derecha.

A l'entorn, mirades de reüll. El meu fill gran, com si ho hagués portat al pap d'ençà que havíem sortit de Santiago, emocionat, tremolós, a cau d'orella: “Veus, pare, ja t'ho vaig dir!”

Al fons a mà dreta m'esperava la policia.

-¿Con permiso?

-Pase.

-Soy Xavier Benguerel.

-¿Refugiado?

-Sí, señor.

-Su pasaporte.

Damunt la taula un voluminós registre. El policia examina el passaport, es deté a mirar el retrat i a escodrinyar-me a mi.

-Espere.

Vaig tenir temps a consumir gairebé dos cigarrets. Em neguitejava pensar en l'angúnia de la Rosa i els nois. Donava covardament la raó a en Xavier...

El policia va tonrar amb el passaport, me l'allargà. Suposo que jo devia respirar, potser alleujat més del compte, perquè, com si volgués posar-me en guàrdia, va dir-me molt burocràticament:

-Mañana tendrá que presentar personalmente el pasaporte a la comisaría de su distrito en Barcelona.

Jo, corrents, cap a la duana.

-Xavier... Pare... què? –a l'uníson.

-Simple qüestió de tràmit.

-Dése prisa, su avión está por salir.

Realment, perquè al peu de l'escala un auxiliar ens esperava i s'apoderà del nostre equipatge. Vam pujar a l'avió. L'hostessa ens acompanyà al seient.

-D'aquí a una hora serem a Barcelona!

Xavier Benguerel
Memòria d'un exili

3. L'escola

L'escola feia una olor insuportable de guix, d'humitat i de desinfectant, i hi passàvem tant de fred que, en ple hivern, ni nosaltres ni els mestres no ens podíem treure l'abric. Era un edifici d'obra vista que feia xamfrà, ple de finestres fosques, i semblava una fortalesa sense ànima. [...]

Als matins baixàvem directament al pati, ens posàvem ràpidament en fila i, amb el braç alçat, notant la tibantor de l'abric, molts de nosaltres en calça curta, cantàvem el *Cara al sol*. A mi, el nét de l'afusellat, em semblava que els altres em miraven de reüll. I després, a l'aula, el mestre assenyalava amb el punter uns noms que eren escrits a la pissarra des del dia abans, i feia preguntes que em costava d'entendre. Jo, com que sabia que mai no em preguntava res, em dedicava a observar els companys. Un era prim i amb cara d'espantat, l'altre era coix i quan corria feia saltirons, el que duia ulleres sempre semblava tenir mocs, el més alt ens vigilava...

Jordi Coca
Sota la pols

L'ESCOLA DE RIBERA

La suma era
dos més dos.
El resultat era
quatre.

La pregunta era
Qui és?
La resposta era
Déu.

La consigna era
Pàtria.
La resposta era
alçar el braç.

La classe era
a les nou.
El mestre era
a les deu.

El “water” era
al fons.
La merda era
a l’entrada.

Els amics érem
tots.
Els diplomes eren
grosos.
Els diplomats eren
verds.

El Crist era
de fusta.
Els cristians
de cartró.

Els pupitres eren
bruts.
Els que sèiem érem
pobres.

La regla era
per la mà.
La mà era

per tancar-la.

El càstig era
sever.
El càstig era
por.

La missa era
molt sèria.
Els assistents
no ho sabíem.

El capellà era
vell.
Els nens
tampoc ho sabíem

Els corredors eren
llargs.
Els que corrien
fugien.

El rellotge era
bonic.
Les hores eren
llargues.

L'ensenyança era
com era.
Els ensenyats
el què som.

Els mestres.
El Crist
El capellà
El pupitre
Els Companys.
El llibre
La pissarra.
La infància.
La tendresa.
La fe.
La por.
L'estima.

Tot perdut
per sempre.

El resultat era un,
la jugada era
perfecta.

Ovidi Montllor

4. A missa

A estudi, els alumnes assistíem a missa cada diumenge, organitzats i acompanyats per la mestressa, la senyoreta Pepita, ja que el mestre, el senyor Madern, passava els caps de setmana a la ciutat, a casa seva. I vèiem com els alumnes de l'escola del poble, també feien el mateix, acompanyats pels mestres, al banc del davant. Aquesta assistència organitzada es va afluixar amb el temps i podíem oir missa sols o acompanyats pels pares, a qualsevol hora, missa matinal o primera o missa major o solemne, però el dilluns, en arribar a l'escola, el mestre ens feia dir a quina missa havíem anat, amb qui, de quin color era la casulla del celebrant, quin sermó havia fet, quins testimonis ens havien vist..., com un examen. I si algú no hi havia pogut anar, pel que fos, havia de portar un paper dels pares donant l'excusa, malaltia o viatge, si no volia rebre el càstig corresponent. El control de la població adulta era més subtil, però igualment eficaç. I ningú no s'atrevia a desafiar-lo i dir obertament que no anava a missa. Els homes, normalment, hi assistien de mala gana, sempre a missa major, abans de fer el vermut, i es quedaven al final de l'església, drets, i entraven i sortien constantment amb l'excusa de fumar un moment a l'entrada o a la placeta que hi havia davant de la portalada, una pipada deien.

Emili Teixidor
Pa negre

5. La persecució

El Ventureta es deia Joan Esplandiu Camaniu, tenia catorze anys i els ulls esbatanats pel pànic. L'havien fet seure en una cadira, sense lligar-lo ni res. (...)

I ara que ens hem fet amics em pots dir tot el que sàpigues del teu pare i el noi, és que jo no en sé re, la mare té raó.

-No. Tornem-hi: el teu pare és a França?

-Em penso que sí.

-On s'està?

-No ho sé. El meu pare i la meua mare es van separar i la mare no en sap re ni en vol saber re.

-I com és que el van veure saltar a dins el pati de matinada?

-Però si no sabem ni si és viu, senyor!

-Jo sí que ho sé. És viu i s'ha convertit en un assassí. I vull saber quan ve per casa vostra per veure-us d'amagat.

-Però si li estic dient que !... –El noi no gosava mirar el Valentí-: Quan els pares es van separar, ell se'n va anar amb l'exèrcit republicà i no n'hem sabut re més, senyor.

-No em diguis senyor: digue'm camarada.

-Sí, camarada.

-Cada quan ve per casa?

-No hi ve camarada. T'ho juro.

-No juris en fals.

-No juro en fals: estic dient la veritat.

-El mestre és aquí a fora –va treure el cap un dels uniformats, el del bigoti fi i sec.

-Que passi.

Van fer entrar l'Oriol al despatx de l'alcalde i va poder mirar el Ventureta als ulls. El noi va apartar la vista amb menyspreu i la va fixar a la paret, per sota la foto del Franco amb el vestit victoriós de campanya.

Jaume Cabré
Les veus del Pamano

6. Els fills paguen els pecats dels pares...

CASA DE MISERICÒRDIA

El pare afusellat.
O, com el jutge diu, *executat*.
La mare, la misèria i la fam,
la instància que algú li escriu a màquina:
Saludo al Vencedor, Segundo Año Triunfal,
Solicito a Vuecencia deixar els fills
dins de la Casa de Misericòrdia.

El fred del seu demà és en una instància.
Els orfenats i hospicis eren durs,
però més dura era la intempèrie.
La verdadera caritat fa por.
És com la poesia: un bon poema,
per bell que sigui, ha de ser cruel.
No hi ha res més. La poesia és ara
l'última casa de misericòrdia.

Joan Margarit
Casa de misericòrdia

7. La fàbrica

Quan alguna vegada m'havia tocat portar l'esmorzar a la mare, tot embolicat en un tovalló de ratlles vermelles ficat en un cabasset, i entrava a la fàbrica immensa com una catedral, amb les files de màquines ben arrenclerades i el rellotge gran i rodó com un sol que presidia la quadra, amb la creu i els dos retrats del Generalíssim i l'home de la camisa blava de la Falange a cada costat, damunt la porta, em semblava que visitava la mare en una presó. [...]

Sentia una impressió estranya a dins de la fàbrica, com un ocell engabiats, i quan me n'anava amb la cartera d'estudi a la mà i les màquines tornaven a moure's i a omplir tota la nau d'una fressa que ofegava les paraules, la mare havia de cridar adéu i gairebé no la sentia i a quatre passes no es distingia cap veu, només el soroll implacable, i jo sortia convençut que mai no treballaria en una fàbrica.

Emili Teixidor
Pa negra

L'ELIONOR

L'Elionor tenia
catorze anys i tres hores
quan va posar-se a treballar.
Aquestes coses queden
enregistrades a la sang per sempre.
Duia trenes encara
i deia: "sí senyor" i "bones tardes".
La gent se l'estimava,
l'Elionor, tan tendra,
i ella cantava, mentre
feia córrer l'escombra.
Els anys, però, a dins la fàbrica
es dilueixen en l'opaca
grisor de les finestres,
i al cap de poc l'Elionor no hauria
pas sabut dir d'on li venien
les ganes de plorar
ni aquella irreprimible
sensació de solitud.
Les dones deien que el que li passava
era que es feia gran i que aquells mals
es curaven casant-se i tenint criatures.
L'Elionor, d'acord amb la molt sàvia
predicció de les dones,
va créixer, es va casar i va tenir fills.
La gran, que era una noia,
feia tot just tres hores
que havia complert els catorze anys
quan va posar-se a treballar.
Encara duia trenes
i deia: "sí, senyor" i "bones tardes".

Miquel Martí Pol
La fàbrica

8. Els vencedors

Ah, però, els rics de Barcelona s'ho passaven d'allò més bé. Concurs hípic al Hockey Club; ball de gala al Real Club de Tennis i te al Saló Rosa per a les dames melindroses que preferien diversions més tranquil·les. Tanmateix, la Guerra Civil no havia estat superada, diàriament apareixia en mil detalls al costat dels anuncis de les diversions i els saraus. La Sociedad de Autores de España establia la llista dels seus membres "caídos por Dios y por España" a l'efecte de rebre subsidis i altres beneficis materials. N'eren exclosos els qui caigueren per una altra cosa. No caldria sinó! La Marquesa de X paria una nena formosa. L'ocasió fou celebrada com cal pels afortunats pares. A la meua amiga Rosa U. se li moria la nena per manca de nutrició. La jove pianista Alicia de Larrocha, avui famosa, acabava el seu curs al Conservatori i feia un concert al Palau de la Música Catalana, que es deia *Palacio* i de *Música*, a seques. L'alcalde de Barcelona estava malalt i no podia participar del "*júbilo nacional*" creat per les victòries alemanyes. Als magatzems El Barato hom podia comprar un "*espléndido kimono*" per 17,20 pessetes. Dos quimonos, igual a un sopar a l'Hostal del Sol. Un senyor de l'avinguda José Antonio, 689, venia un Topolino en bon estat. Les entrades al cinema Coliseum costaven 2,50 pessetes, 1,50 i 1 pessetes.

Teresa Pàmies
Quan érem refugiats

9. La por

LA VIDA FURTIVA

Segurament serà com ara. Estaré despert,
aniré amunt i avall pel corredor. Com un minador
que surt d'un pou, em pujarà
des del silenci de tota la casa, brusc,
el ronc de l'ascensor. M'aturaré a escoltar
el bufeteig de portes de metall, i els passos
pel replà, i endevinaré l'instant
que arrencarà a tremolar l'angúnia del timbre.
Sabré qui són. Els obriré de seguida. Tot perdut,
que entrin aquests, a qui ho hauré de dir tot.

Gabriel Ferrater

10. La fugida cap a un món millor

ASSAIG DE CÀNTIC EN EL TEMPLE

Oh, que cansat estic de la meva
covarda, vella, tan salvatge terra,
i com m'agradaria d'allunyar-me'n,
nord enllà,
on diuen que la gent és neta
i noble, culta, rica, lliure,
desvetllada i feliç!
Aleshores, a la congregació, els germans dirien
desaprovant: "Com l'ocell que deixa el niu,
així l'home que se'n va del seu indret",
mentre jo, ja ben lluny, em riuria
de la llei i de l'antiga saviesa
d'aquest meu àrid poble.
Però no he de seguir mai el meu somni
i em quedaré aquí fins a la mort.
Car sóc també molt covard i salvatge
i estimo a més amb un
desesperat dolor
aquesta meva pobra,
bruta, trista, dissortada pàtria.

Salvador Espriu

11. La lluita contra la grisor

UN HOME REPARTEIX...

La plaça, tant pels edificis com
per l'animació que hi donen els veïns,
és un dels centres de la ciutat.

Un home reparteix fulls clandestins.

Al Parc hi ha una Muntanya suïssa,
un Laberint, un Pavelló xinès i un Temple grec.

Un home reparteix fulls clandestins.

El carrer és tortuós i estret;
té un teatre, dos cabarets i trenta cafès.

Un home reparteix fulls clandestins.

Aquest edifici està destinat
a les oficines de la fàbrica
amb magatzem i taller.

Un home reparteix fulls clandestins.

Hi ha obrers i estudiants tancats
i abandonats en un calabós.

Un home reparteix fulls clandestins.

Per a anar a veure els Ministres, Caps
d'Administració i persones de categoria i distinció
cal demanar-los per escrit una audiència.

Un home reparteix fulls clandestins.

L'església, malgrat no tenir torre,
sobresurt dels edificis del carrer.

Un home reparteix fulls clandestins.

Entren els criats per anunciar
que el banquet està servit.

Un home reparteix fulls clandestins.

Gent sense casa ni sabates
viuen en coves, als suburbis.

Un home reparteix fulls clandestins.

En una comissaria un senyor amb
abric i barret denuncia que
un home reparteix fulls clandestins.

Joan Brossa

Els autors

Vicent Andrés Estellés (Burjassot, 1924 – València, 1993)

Poeta valencià. Provenint d'una família humil, Estellés va fer tot d'oficis abans d'exercir el periodisme al diari "Las províncias" de València, diari en el qual va entrar el 1949 i va arribar a ser-ne redactor en cap. Va començar a donar-se a conèixer com a poeta als anys cinquanta esperonat pels cenacles catalanistes del País Valencià amb llibres com *Ciutat a cau d'orella* (1953) o *La nit* (1956). És als anys setanta que Estellés obté el reconeixement literari amb la publicació de la seva obra completa *Recomane tenebres* (1972) La mort i el sexe són temes recurrents en l'obra poètica d'Estellés, un canemàs de versos que retrata la quotidianitat des d'una expressivitat passional i a vegades fins i tot vulgar. El cantant i actor Ovidi Montllor va musicar diversos dels seus poemes contribuint-ne a la seva difusió.

Servint-se del mateix títol amb què Ramon Llull va escriure el seu llibre al segle XIII, Vicent Andrés Estellés presenta al seu *Llibre de meravelles* (1971) una visió real entre crua i meravellosa del seu país en una època molt concreta de la vida del poeta: la guerra i la dura postguerra. És un recorregut per la València que el poeta ha conegut, amb noms i llocs fàcilment identificables. De la mateixa manera del Fèlix protagonista de l'obra de Llull, Estellés fa discórrer el seu protagonista poètic per un món de meravelles on la devastació de la guerra ha configurat un món ple de misèria moral i estètica amb l'habitual intensitat lírica i sensual que caracteritza aquest renovador de la poesia al País Valencià.

Maria Barbal (Tremp, 1949)

Novel·lista. Va passar la seva infantesa al Pallars, un fet que va marcar les seves primeres narracions. Més tard, el 1964, es va traslladar a viure a Barcelona, on estudiaria Filologia Hispànica a la Universitat Central. Els seus primers llibres són una revisió d'aquest univers rural, però també amb una mirada crítica. Així, *Pedra de tartera* (1985), la història d'un desarrelament, que va rebre el premi Joaquim Ruyra i que va tenir una molt bona acollida per part de públic i lectors. Després, sense abandonar els seus mons, publica també els reculls de contes *La mort de Teresa* (1986) i *Ulleres de Sol* (1994), així com les novel·les *Mel i metzines* (1990) i *Càmfora* (1992). Els premis de la Crítica, Nacional de Literatura i Serra d'Or suposen, durant aquests anys, la confirmació d'una prosa narrativa que de seguida va ser considerada com una de les més netes i intenses de la seva generació.

Pedra de tartera (1985) ens explica en primera persona la vida d'una dona, Conxa, que, ja gran i lluny dels paratges que la van veure néixer i on ha passat la major part de la seva vida, refà la seva trajectòria vital a través del record dividit en tres parts, tres estadis vitals de la protagonista. Ambientada al Pallars, i en el període històric que va des de començaments de segle fins als anys seixanta, la vida de Conxa es veu fortament marcada pels esdeveniments històrics (l'adveniment de la República, la Guerra Civil, els primers anys del franquisme) d'una banda i, en un altre pla, per les característiques pròpies del seu entorn (la pobresa de la família, el fet de sentir-se forastera a casa dels oncles, la dependència envers els oncles, després del marit i després dels fills).

Xavier Benguerel (Barcelona, 1905-1990)

L'any 1929 s'incorpora a la novel·la catalana amb *Pàgines d'un adolescent*. Des d'aleshores escriu més de vint novel·les, un recull de poemes, tres obres de teatre, quatre reculls de narracions i dos llibres de memòries. Abans de la guerra civil espanyola ja havia publicat la novel·la *Suburbi* (1936), ambientada al barri obrer del Poblenou. En acabar la guerra, s'exilia a Xile fins al 1954. En tornar a Catalunya, reprèn la publicació de novel·les de fons autobiogràfic com *El testament* i la sèrie de novel·les *d'Els vençuts*, sobre l'exili. Guanya el premi Planeta 1974 amb la novel·la *Icària, Icària...* (1974), que recrea l'efervescència anarquista del seu barri de joventut. Com a traductor ha treballat amb obres de Poe, Mallarmé, Rimbaud i Neruda així cal destacar al traducció de les *Faules de La Fontaine*, i *Les flors del mal*, de Baudelaire. També va escriure teatre, poesia i diversos llibres autobiogràfics.

Memòria d'un exili. Xile 1940-1952 (1982) Retrata l'experiència de l'autor exiliat a Xile on coincidirà amb alguns escriptors de la Colla de Sabadell com són Bartra, Trabal, Oliver, Guansé, Jordana, que Benguerel havia conegut a França, exiliats també al castell de Roissy-en-Brie. Establert a Santiago de Xile a partir del 1939, fundà una empresa farmacèutica i continuà l'activitat literària. Creà, amb Joan Oliver, l'editorial El Pi de les Tres Branques. En aquest llibre de retalls autobiogràfics, es fa pal·lesa

l'angoixa de Benguerel per tornar a Catalunya, com altres exiliats, amb l'atenuant que a diferència que altres catalans a l'exili, Benguerel havia aconseguit a Xile una posició que el farà dubtar, fins al darrer moment, de si val la pena tornar al seu país.

Joan Brossa (Barcelona, 1919 – 1998)

Poeta, dramaturg i artista plàstic. És un dels fundadors del grup artístic "Dau al Set", i autor d'una obra que no contempla les fronteres entre les diferents disciplines artístiques. La seva obra literària, de dimensions excepcionals, es caracteritza per l'experimentació amb el llenguatge, treballant amb tot tipus de tècniques i estils, des dels models estròfics clàssics, fins a la poesia conceptual, el teatre surrealista o els guions de cinema experimentals. Aquest procés continu d'investigació metalingüística l'encamina progressivament cap a la poesia visual, l'escultura i el happening. Només cap al final de la seva carrera rep el ple reconeixement, amb nombroses traduccions i múltiples premis i honors que l'assenyalen com a una de les figures cabdals de la literatura i les arts visuals del segle vint.

Jaume Cabré (Barcelona, 1947)

Escriptor. La seva obra és considerada una de les més sòlides dels autors de la seva generació. A més de la novel·la *Carn d'olla* (1978), cal esmentar la narració *Luvovski o la desraó* (1983) i les novel·les *Fra Junoy o l'agonia dels sons* (1984; premis Prudenci Bertrana, Crítica Serra d'Or i de la crítica espanyola) i *La teranyina* (1984, premi Sant Jordi), que formen la trilogia publicada conjuntament el 1996 sota el títol *El llibre de Feixes*. Els reculls de narracions *Llibre de preludis* (1985) i les novel·les *Senyoria* (1991), ambientada al s XIX i guardonada amb els premis Crexells, Crítica Serra d'Or i Prudenci Bertrana, *L'ombra de l'eunuc* (1996), ambientada en el passat recent i que obtingué els premis Ciutat de Barcelona, Crítica Serra d'Or i la Lletra d'Ors, *Viatge d'hivern* (2000, premi Crítica Serra d'Or) i *Les veus del Pamano* (2004, premi de la crítica espanyola) són altres obres destacades. Ha escrit guions per a la televisió, una obra de teatre i diversos assajos al voltant de la creació.

Les veus del Pamano (2004) s'ha convertit, d'ençà de la seva publicació el gener del 2004, en una de les novel·les catalanes més llegides, recomanades i difoses dels darrers anys. Cabré fuig del blanc i del negre i dedica tota la seva atenció a la gamma dels grisos: mostra com motius personals, ferides velles, feblesa de caràcter o bé l'atzar perfilen en un petit poble dels Pirineus una frontera ideològica. Aquesta separació és tan ferma que no només servirà per justificar el temps dels conflictes armats i persecucions, sinó que perdurarà encara molts anys després que hagi ressonat el darrer tret. Múltiples nivells narratius i personatges que viuen en èpoques diferents li permeten construir un fresc impressionant de la societat catalana de la postguerra.

Jordi Coca (Barcelona, 1947)

Novel·lista i dramaturg. Ha fet estudis d'art dramàtic i de filologia. Inicia la seva carrera literària amb *Un d'aquells estius (Els Lluïsos)* el 1971. Des d'aleshores ha publicat nombrosos llibres, tant en novel·la, com en narrativa breu, en poesia o en teatre. D'entre les seves novel·les s'han de destacar *La japonesa* (1992), que va merèixer el premi Josep Pla, *Sota la pols*, premi Sant Jordi del 1999, i també les dues últimes *Lena* (2002) i *Cara d'àngel*, premi Joanot Martorell del 2003. Ha publicat dues obres de teatre que han estat representades, *Platja negra* (1999) i *Antígona* (2002). També ha conreat el gènere de la poesia, i no es pot oblidar la seva vessant assagística, principalment sobre temes teatrals. Va ser director de l'Institut del Teatre (1989-1992)

A *Sota la pols* (2000) Jordi Coca ens ofereix un estremidor retrat del món dels vençuts i del temps de la por. Situat en una època i en un país concret, és clar, però extensible a escala universal. En aquest cas la perpècia de l'individu es projecta sempre i de manera inequívoca cap a l'absolut. I val a dir que el que fa encara més implacable aquest retrat és el fet que ens arribi a través de la veu no gens innocent d'un noi d'11 anys –el fill de la família– que evoca des d'un indeterminat futur el període del seu pas de la infantesa a l'adolescència. En aquesta crònica de viatge pels inferns de la còlera i l'estultícia, Jordi Coca ens ve a dir que l'únic raig d'esperança resideix en la cultura. En la llibertat per la bellesa.

Salvador Espriu (Santa Coloma de Farners, 1913 – Barcelona, 1985)

És un dels escriptors més significatius de la postguerra i un dels poetes catalans més importants. També té un paper important en la recuperació del teatre català. Publica les novel·les *El doctor Rip* (1931) i *Laia* (1932), els llibres de narracions, *Aspectes* (1934), *Ariadna al laberint grotesc* (1935), *Miratge a Citera* (1935) i *Litizia i altres proses* (1937), obres que l'acrediten com el narrador més original després del Noucentisme. La seva obra poètica compta amb els reculls *Cementiri de Sinera* (1946), *Les hores i Mrs. Death* (1952), *El caminant i el mur* (1954), *Final del laberint* (1955), *Les cançons d'Ariadna* (1949), *La pell de brau* (1960), *Llibre de Sinera* (1963) i *Setmana Santa* (1971). Tot sovint revisa la seva obra, amb la finalitat de convertir-la en un corpus ben travat.

El caminant i el mur (1954) Juntament amb *Cementiri de Sinera*, els quatre llibres *Les hores* (1952), *Mrs. Death* (1952), *El caminant i el mur* (1954) i *Final del laberint* (1955) formen l'anomenat cicle líric de l'obra d'Espriu. Aquests llibres tracen un camí d'interiorització que culmina amb l'experiència mística de *Final del laberint*, on Espriu segueix els principis (íntimament lligats a la càbala i presents des de sempre en la seva obra) de la teologia negativa, segons la qual Déu, cec amb relació a la humanitat, seria "el nom del no-res", la negació del que existeix, ja que l'home no es pot referir directament a uns atributs per a ell incomprendibles. Els diferents llibres del cicle líric, configurats com a itineraris, encarnen també les tensions del poeta amb el seu poble, com queda reflectit en aquest famosíssim poema.

Gabriel Ferrater (Reus, 1922 – Sant Cugat del Vallès, 1972)

Escriptor i lingüista. Autor d'una de les més rellevants obres poètiques de la literatura catalana de postguerra, amb tres únics reculls *Da nuces pueris* (1960), *Menja't una cama* (1962), *Teoria dels cossos* (1966), que va aplegar en un volum, i *Les dones i els dies* (1968). Va escriure sobre pintura i és autor de diverses traduccions. L'eroticisme franc i el pas del temps són una constant en la seva obra. Professor de lingüística i crítica literària a la Universitat Autònoma de Barcelona, va començar a escriure una sèrie d'articles de doctrina lingüística a Serra d'Or (1969-72) sota el títol "De causis linguae", dels quals destaca l'esbós d'una teoria mètrica basada en el component fonològic de la gramàtica generativo-transformacional proposada per Chomsky i Halle.

Les dones i els dies (1968) L'aportació de Ferrater a la poesia catalana és l'observació detallada i despullada d'estupefaccions de l'experiència moral de l'home, al pol oposat de l'estètica romàntica. Bé que l'eroticisme és una constant en la seva poesia, exposat amb una notable franquesa, la seva preocupació per definir la pròpia actitud moral —o sia, la distància que hi ha entre el sentiment que la poesia exposa i el que se'n podria dir el centre de la imaginació del poeta— aconsegueix, en poemes com *In memoriam* i *Poema inacabat*, de donar un dels testimoniatges més valuosos de la guerra civil i de les seves conseqüències.

Manuel Ibáñez Escofet (Barcelona, 1917-1990)

Periodista. S'inicià a la redacció de "El Matí" i tornà al periodisme a "El Correo Catalán", l'any 1952, del qual fou sotsdirector i promotor de la seva modernització i catalanització. Dirigí "Tele-Exprés", a partir del 1968, i en féu una publicació viva i decantada envers els problemes del país. El 1976 s'incorporà a "La Vanguardia", de la qual fou un dels tres directors adjunts. Treballà a la Comissió Abat Oliba (1947) i fou director dels programes de TVE a Catalunya *Les nostres coses*, *Desperta ferro* i *La nostra gent*. Publicà dos reculls d'articles, *La corda fluixa* (1971) i *Les arrels i les fulles* (1985), i el llibre de memòries *La memòria és un gran cementiri* (1990). Fou distingit amb la creu de Sant Jordi (1983) i el premi Ciutat de Barcelona de periodisme (1986).

La memòria és un gran cementiri (1990) no pot considerar-se ni un llibre d'acudits, ni un llibre d'anècdotes. Tampoc, substancialment, un llibre de memòries. És un mirall passejat al llarg de la vida del seu autor que suma bastants anys de la seva vida i que reflecteix coses viscudes amb una pinzellada ràpida, gairebé impressionista. Des de l'experiència eminentment traumàtica d'haver participat en la

Guerra Civil, Ibañez no és gens complaent amb la generació que va venir després. Com tants altres, va haver d'agafar un fusell per defensar una legitimitat democràtica que els militars van decidir dinamitar l'any 1936. La seva és una mirada càustica, la mirada d'un periodista que ha tractat amb el poder. La mirada d'un periodista que vol deixar constància a través d'una vida, del seu ofici.

Joan Margarit (Sanaüja, 1938)

Poeta i arquitecte. Els seus inicis literaris, sempre dins del terreny de la poesia, els trobem en obres en castellà. Amb *L'ombra de l'altre mar* i *Vell malentès* (Premi de la Crítica), que apareixen l'any 1981, comença a publicar la seva obra poètica en català, idioma que utilitzarà fins a l'actualitat per a la creació literària. Així, *Cants d'Hekatonim de Tifundis* (1982) obté, el mateix any, el Premi Miquel de Palol i de la mateixa època són les obres *Raquel*, *La fosca melangia de Robinson Crusoe*, *El passat i la joia* (1983) i *L'illa del tresor* (Flor Natural en els Jocs Florals de Barcelona, 1985). Tots aquests títols són recollits en el volum *L'ordre del temps. Poesia 1980 - 1984* (1985). Amb *Mar d'hivern* obté el Premi Carles Riba (1985) i amb *La dona del navegant* el Premi Serra d'Or (1982). L'obra poètica de Joan Margarit és cabdal, sense cap mena de dubte, en el panorama de la poesia catalana contemporània.

Casa de misericòrdia (2007) Les Cases de Misericòrdia van ser unes institucions molt presents en la quotidianitat de la postguerra, durant la infantesa de Joan Margarit. Tenien la missió d'acollir la gent més necessitada, especialment els orfes. Eren institucions d'una gran duresa, però cal no oblidar que la intempèrie era encara molt més espantosa. Potser la poesia serveix de poc, però molt pitjor seria la vida sense l'empara dels versos. La poesia, conclou Margarit, és com una Casa de Misericòrdia. Poemari discret i precís que suporta el pes d'una gran càrrega sentimental. La poesia de Margarit es riu de les avantguardes i del conceptualisme. No busca enterrar el sentit sota associacions lliures i arbitràries. La seva és una poesia que acull i consola.

Miquel Martí i Pol (Roda de Ter, 1929 – Vic, 2003)

És un dels poetes en llengua catalana més populars i llegits. Als catorze anys comença a treballar al despatx d'una fàbrica tèxtil fins que ha de plegar el 1973 a causa d'una esclerosi múltiple. La seva poesia, d'arrel autobiogràfica, transcendeix la realitat de l'àmbit de la seva malaltia i del temps històric concret, i crea un paisatge interioritzat, que transmet serenitat. En són un exemple els poemaris: *Vint-i-set poemes en tres temps* (1972), *La pell del violí* (1974), *Cinc esgrafiats a la mateixa paret* (1975), *Llibre dels sis sentits* (1974), i *Quadern de vacances* (1976). El reconeixement públic li arriba amb la publicació a Llibres del Mall de tres volums de l'Obra poètica: *L'arrel i l'escorça* (1975), *El llarg viatge* (1976) i *Amb vidres a la sang* (1977) i, sobretot, també, amb *Estimada Marta* (1978). Diversos cantants han musicat poemes seus.

La fàbrica (1972) Forma part de l'etapa en que Martí i Pol adopta el realisme històric per expressar-se a través dels seus poemes. Els obrers que van a la feina cada dia, a la fàbrica o enfilant-se per les bastides, les dones que fan la feina de casa, els jubilats, són els protagonistes d'aquests poemes, els seus "herois", perquè el poeta els eleva a aquesta categoria en considerar la seva feina, la seva vida, com una autèntica gesta gairebé èpica. El contrast entre la descripció de la vida de l'obrer, que es desenvolupa en condicions molt dures, i el tractament humà, d'una gran tendresa, amb què el poeta es refereix a les persones concretes, a voltes amb noms i cognoms; aquells que formen "la seva gent".

Ovidi Montllor (Alcoi, 1942 – Barcelona, 1995)

Cantant i actor. Actuà amb grups de teatre independent, com el del CICF (en *Les noces de Fígaro*, de Beaumarchais, el 1967), i més tard amb les companyies Adrià Gual (amb la qual actuà a Venècia) i Núria Espert, i amb diversos grups independents. El 1968 inicià una carrera destacada com a cantant i rapsode, amb música pròpia, sobre texts de Salvador Espriu, V. Andrés i Estellés, Pere Quart, J. Maria de Sagarra i d'ell mateix, i enregistrà diversos discs (entre altres, *La fera ferotge*, 1968; *Crònica d'un temps*, 1973; *A Alcoi*, 1974; *Coral romput*, 1980, *Ovidi Montllor diu Sagarra*, publicat pòstumament l'any 2000 a partir de la deva darrera actuació del 1994 i *Verí Good*, inacabat l'any de la seva mort). Intervingué en diverses pel·lícules espanyoles. L'any 2000 es presentà la seva obra completa al Teatre Principal d'Alcoi.

Escola de Ribera participa, com moltes altres cançons d'Ovidi Montllor, del testimoni de tota una generació que sota el franquisme, va haver de suportar una educació basada en la repressió i en els principis del Movimiento que la victòria dels feixistes imposà després de la Guerra Civil. Bevent de la poesia popular, Ovidi Montllor, erigeix aquest cant per descriure d'una manera planera i directa, com era l'ensenyança d'aleshores.

Teresa Pàmies (Balaguer, 1919)

Esriptora. Dirigent de les Joventuts Unificades de Catalunya (1937), escriví a "Juliol" i fundà l'Aliança Nacional de la Dona Jove (1937-39). Arran de la guerra civil, s'exilià a França, la República Dominicana i Cuba, finalment s'establí a Mèxic. En aquest país va estudiar periodisme a la Universidad Femenina. Tornà a Europa (1947), i residí un any a Belgrad, on treballà a la ràdio. Membre del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), es casà amb el secretari general d'aquest partit Gregorio López Raimundo. Posteriorment, se n'anà a París, on col·laborà en el periodisme militant de l'exili, així com a "Serra d'Or" i a "Oriflama". El 1971 torna a Catalunya on inicià una carrera literària molt prolífica publicant novel·les, dietaris, reportatges, etc, sempre amb un fons autobiogràfic i de testimoni personal amb un alt compromís.

Quan érem refugiats (1975) reflecteix les experiències d'exili de l'autora després de la Guerra Civil i com en molts dels seus altres llibres constitueix un testimoni molt subjectiu, directe i compromès, d'una realitat històrica des de la perspectiva de les vicissituds vitals íntimes, que s'han creuat sovint amb el fat del país. Les vivències personals relatades són al mateix temps experiències col·lectives i tenen, per tant, un valor com a sacsejadors del subconscient col·lectiu. La publicació d'aquest i altres llibres fou un repte per a la dictadura franquista i una provocació per a censors i lectors. Cal remarcar que en aquest volum, Pàmies inclou cartes de lectors moltes vegades en desacord amb el que ella explica en llibres anteriors.

Emili Teixidor (Roda de Ter, 1933)

Esriptor i pedagog. Ha col·laborat en "Cavall Fort", "Oriflama". Escriu narrativa infantil i juvenil on cal destacar *L'ocell de foc* (1972) *Cor de roure* (premi Crítica Serra d'Or 1995), *L'amiga més amiga de la formiga Piga* (1996, Premio Nacional de literatura infantil 1997), etc. Ha escrit narracions per a adults, *Sic transit Gloria Swanson* (premi Crítica Serra d'Or 1979), , així com les novel·les *Retrat d'un assassí d'ocells* (1988), *El Llibre de les Mosques* (2000, premi Sant Jordi 1999), *Pa negre* (2003), crònica dels anys quaranta a Osona guardonada amb el premi Crexells, la Lletra d'Or i el premi Nacional de literatura (2004) i *Laura Sants* (2006), recreació actualitzada de l'obra de Miquel Llor Laura a la ciutat dels sants. Ha fet col·laboracions, traduccions i guions per a la televisió, la ràdio i el cinema. El 1992 rebé la Creu de Sant Jordi.

Pa negre (2003) és el relat d'un vailet que viu a la comarca d'Osona durant la postguerra. El seu personatge encarna una imatge essencialment col·lectiva de la societat que retrata. El fet d'haver optat per un títol tan connotat com el de Pa negre ja posa en relleu aquest referent col·lectiu. La pretensió és aconseguir una narració en primera persona des de la perspectiva d'un narrador adult que es mira els fets com a cosa ja passada, però que al mateix temps no pot adoptar un punt de vista del tot distanciat perquè el que pretén és oferir la visió del món tràgic de la postguerra des de l'òptica d'un infant. Aquesta situació intermèda obliga a plantejar-se en tot moment el to a adoptar, cosa que exigeix un treball important des del punt de vista narratiu, el qual és, de fet, un dels mèrits més importants del llibre. Un llenguatge molt treballada al servei de la història.